

LOCUIȚA TRADIȚIONALĂ ROMÂNEASCĂ CA DEPOZITAR AL INFORMAȚIEI

Membriu corespondent al AȘM **Mariana ȘLAPAC**

E-mail: maslapac@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6936-0328>

Institutul Patrimoniului Cultural

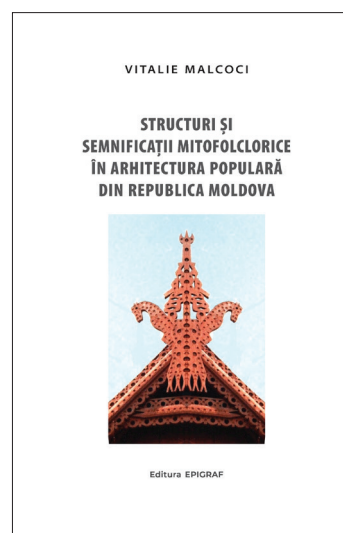
Monografia științifică a cunoscutului cercetător Vitalie Malcoci, doctor în studiul artelor, este o apariție editorială valoroasă consacrată universului simbolic al arhitecturii tradiționale țărănești din Republica Moldova.

Arhitectura populară, rezultatul unei practici multimilenare, joacă un rol important în dezvoltarea arhitecturii în genere. Fondată pe o neîntreruptă continuitate de viațuire și civilizație, arhitectura tradițională transmite tipologii și forme celorlalte programe de arhitectură, reprezentând o sursă de inspirație atât pentru arhitectura monumentală, cultă, cât și pentru cea laică.

Unitatea funcțională și de organizare spațială a așezării rurale, *casa țărănească*, păstrează până în prezent anumite trăsături ale străvechii locuințe cu caracter profund autohton. Fiind un punct universal de pornire în spațiu și timp, ea reprezintă unul dintre simbolurile-cheie ale culturii material-spirituale din societatea tradițională și chintesența asimilării și adaptării lumii de către om. Casa constituie un microcosm al macrocosmosului, un mediator între ființa umană și universul. Este un depozitar al informației referitoare la triada „corp-casă-cosmos” care însușește toată mitologia „casnică”.

La crearea imaginii integre a locuinței tradiționale românești în contextul tabloului general al existenței micro- și macrocosmosului, precum și la completarea bazei de date privind vechile tradiții și obiceiuri legate de zidirea caselor de locuit au contribuit M. Eliade, R. Vulcănescu, O. Drâmba, A. Oișteanu, I. Chinoiu, M. Coman, R. Dragan, E. Bernea, Gh. Geană, R. Antonescu, I. Evseev, V. Kernbach, A. Olteanu, D. Gberman, A. Zaharov, V. Zelenciuc, M. Livșiș, K. Rodnin, I. Poneatovski ș.a. Însă anumite aspecte au fost trecute cu vederea sau au beneficiat de o tratare fragmentară.

Autorul monografiei și-a propus ca scop reconstituirea aspectelor simbolice ale locuinței țărănești din Republica Moldova atât în baza folclorului, tradițiilor, obiceiurilor, credințelor religioase și textelor cu conținut mitologic, cât și a limbajului arhitectural și plastic. Casa țărănească a fost investigată în mod complex,

Vitalie MALCOCI. *Structuri și semnificații mitofolclorice în arhitectura populară din Republica Moldova.*

Chișinău: Editura „Epigraf”, 2021, 184 p., il.

multilateral, ca un fenomen cultural de excepție în arealul general-uman.

Într-o comunitate rurală erau extrem de importante armonia și echilibrul între organizarea vieții cotidiene și ordinea cosmică. Dat fiind că cel mai vechi material de construcție a fost lemnul, în popor a apărut cultul arborelui, o dovadă a strânsei legături între om și lumea vegetală. De motivul „primului/singurului copac”, cel al „lemnului sfânt” sau cel al „coloanei cerului” erau legate mai multe practici de construcție.

Ceremonia edificării unei case într-un loc anumit și într-un timp anumit era asociată cu însuși actul creației „primului model”. În monografie sunt examinate practicile magico-rituale ale locului cu „noroc” pentru viitoarea locuință și ale timpului benefic pentru începutul construcției, riturile de construcție și ritualurile preliminară intrării în casa nouă, fenomenul „jertfei zidirii” ș. a. Sub aspectul simbolismului, sunt investigate mai multe elemente arhitecturale cu concentrare masivă a sacrului (fundăția, pragul, ușa, galeria, prispă, fereastra, acoperișul, hodgeagul, poarta).

Un simbol important, asociat Axei Lumii, este centrul. În cultura tradițională românească fiecare casă se află, într-un fel, în centrul lumii/„buricul pământului”, anume acolo unde cerul se întâlnește cu pământul (din punct de vedere mitologic) sau unde se află omul însuși (din punct de vedere antropologic). Deoarece casa este concepută după un model exemplar de origine divină, atunci și spațiul acesteia are valoare cosmogonică. Locuința – universul uman – reproduce la o altă scară creațiunea paradigmatică a zeilor.

Autorul monografiei descrie dansurile rituale și ceremonialurile magice realizate la întemeierea casei țărănești, considerată o *imago mundi* și un mijloc de comunicare între ființa umană și cosmos. În același timp, se acordă atenție simbolismului „corp-casă”, precum și omologărilor antropocosmice. „Omologările între corpul uman și macrocosm sunt nenumărate: ochii sunt asemănați cu Soarele și Luna, respirația – cu vântul, părul – cu ierburile, oasele cu pietrele etc.” Omologările antropocosmice se raportează la corpul uman și la locuința ca microcosm (mitul creației casei din trupul și sângele unui gigant cosmic, mitul plecării sufletului decedatului prin hornul casei, asemănarea fațadei unei case cu fața omului ș.a.).

Meritul autorului stă în reconstituirea formei și conținutului mitologic al celor mai semnificative elemente din vocabularul decorativ al arhitecturii tradiționale din Republica Moldova. Aici sunt prezente reminiscențe ale cultului solar – ideograme solare în formă de cruce greacă (+), în formă de S și în varianta „roata lui Jupiter” (Ж). Ideograma în formă de cruce greacă provine din cultul solar al taurului ceresc, cea în formă de S indică semnul supremei suveranități cosmocrate și cosmogonice, iar cea în formă de Ж reprezintă simbolic atributul zeului solar Apollo Apotropaos. Divizarea timpului este reprezentată prin cerc sau circumferință, iar rozeta ce întruchipează formula iconografică a Realității absolute propune o imagine a lumii și a universului. Cultul solar transpare din disc solar, cerc, spirală solară, cruce înscrisă în cerc, unghi, romb ș. a. Uneori de la simbolul solar pornesc trei linii drepte sau două drepte și una zigzagată, care simbolizează apele fertile și legătura dintre cer și pământ.

Un alt simbol important este Pomul vieții, ce întruchipează aspirația omului spre tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte. Modelul traco-dacic, în formă de brăduț, mai este numit și „arborele cosmic”. Tiparul de origine elenă apare sub formă de *kantharos* grecesc plasat într-un vas pentru flori, ca vița-de-vie sau sub formă de ramuri cu două păsări. Modelul iranian înfățișează arborele vieții păzit din două părți de animale sau păsări, de sub rădăcina căruia țâșnește un izvor. Imagini fitomorfe se regăsesc pe frontoanele caselor și

pe stâlpii de poartă. Cercetătorul consideră că renumitul motiv „floare de piatră” provine nu de la floare, ci de la Pomul vieții încununat cu un mugure.

Mitologia zoomorfă apelează la rituri magice legate de imaginile diferitor animale. Cerbul mitic, un animal sacralizat încă din vechime, simbolizează renoarea ciclică. Imagini ale cerbului pot fi întâlnite pe frontoane, tăbliile porților, zidurile caselor ș.a. Un loc de onoare în panteonul animalier îl ocupă calul – simbol al fertilității agrare. Presupusele calități apotropaice ale calului explică apariția frecventă a acestuia în decorul caselor tradiționale țărănești. Apare și motivul călărețului ce ne aduce aminte de cultul Cavalerului Trac. O altă reprezentare animalieră este câinele – paznic de fidelitate arhitepală sau lupul – însoțitorul sufletului pe drumul ce separă lumea de aici de lumea de dincolo. Șarpele, un simbol magico-religios important în cultura românească, semnifică protecție, bogăție și noroc. Reprezentările pare ale acestuia, ca și cele ale balaurului (dragonului, zmeului, baziliscului), se întâlnesc în partea superioară a frontoanelor locuințelor țărănești.

De cultul solar țin imaginile păsărilor. Cocoșul mitic ce întruchipează lumina și purificarea de forțele malefice beneficiază de calități apotropaice. Reprezentări ale cocoșului pot fi văzute pe vârfurile frontoanelor. În categoria motivelor avimorfe intră găștele și rășuștele – simboluri solare și cele ale fertilității, ce împodobesc partea superioară a frontoanelor și tăbliile porților. Imaginea păunului cu simbolism solar și valențe demiurgice apare adesea pe mortarul pereților locuințelor țărănești. Tot aici, dar și pe frontoanele caselor pot fi întâlnite reprezentări ale porumbelului, atribut al păcii și bunăstării.

Mai puțin numeroase sunt imaginile antropomorfe redată fie ca figuri umane întregi, fie ca elemente componente ale chipului omenesc (ochi, nas, gură ș. a.).

O reprezentare apotropaică dintre cele mai vechi în arhitectura populară este semnul crucii. Crucea, unul dintre simbolurile fundamentale ale creștinismului, este echivalentă cu ideea Centrului sacru. Autorul monografiei examinează utilizarea diferitor tipuri de cruci (crucea greacă, *crux decussata*, crucea cu cap, crucea Patimilor, crucea Sf. Lazăr, crucea treflată ș.a.) în ornamentica arhitecturii populare din Republica Moldova, oferind numeroase exemple.

Monografia cercetătorului Vitalie Malcoci constituie un aport substanțial la cunoașterea și înțelegerea problemelor ce țin de structuri și semnificații mitofolclorice în arhitectura populară din Republica Moldova. Remarcăm valoarea științifică a acestei lucrări, ea fiind adresată atât criticilor de artă și arhitecților, cât și tuturor celor interesați de domeniul enunțat.